

รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการ เพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์

Pattern of Human Resource Development of Sangha Administrators for Efficiency of Sangha Administration

พระมหาธฤติ รุ่งชัยวิฑูร¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปและตามแนวพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน และ 3) เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ 4 ประการ (VETS) คือ 1) การสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) 2) การศึกษา (Education) 3) การอบรม (Training) และ 4) การดูงาน (Study Tour) ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ลิกขา 3 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ภาวนา 4 อิทธิบาท 4 และสัปปริสธรรม 7 ส่วนรูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการตามแนวทั่วไปและตามแนวพระพุทธศาสนา ที่จะให้มีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้านควรมีการบูรณาการ การพัฒนาพระสังฆาธิการ ตามแนวทั่วไปและพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น ได้แก่ 1) ด้านการ

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปกครอง ควบบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรม คือ พรหมวิหาร 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้ปกครองมากที่สุด 2) ด้านการศาสนศึกษา ควบบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรม คือ ลัทธิ 3 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้อยู่อย่างประเสริฐ 3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควบบูรณาการ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรม คือ สังคหวัตถุ 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรม ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ให้สามัคคีเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน 4) ด้านการเผยแผ่ ควบบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรม คือ ภาวนา 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา ฝึกฝน อบรมมนุษย์ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข 5) ด้านการสาธารณูปการ ควบบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรม คือ อิทธิบาท 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จ 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ควบบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรม คือ สัปปริสธรรม 7 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้เป็นอย่างดี และด้วยการประยุกต์หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) และหลักธรรม แต่ละหัวข้อสามารถยังการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

คำสำคัญ: พระสังฆาธิการ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์

Abstract

The objectives of this research are: (1) to study the development of human resources, along with general and Buddhism. (2) to study the development status of Buddhist monks in the administration of the Sangha the present in Thailand and (3) to shape the development patterns of Buddhist monks for efficiency of Sangha administration. This study is a documentary research being

interviewed with the key informants. Findings of this research are as follows: In the frame of general of human resource development, variables are interpreted into the conclusion as (1) vision, (2) education, (3) training and (4) study tour: while the development according to Buddhism is focused on the Threefold Training, the Four holy abiding, the Four bases of sympathy, the Four Mental Developments the Four Paths of Accomplishment, and the Seven qualities of a good man. The pattern of the Sangha development according to international and Buddhism to the full efficiency for the six sides of Sangha administration should be integrated the best means for Sangha administration as following, (1) Sangha governance the international VETS theory of human resource development and the Four Holy Abiding be applied; (2) Religious Education, human resource development for this division should be performed by integrating VETS with Ti Sikkha, threefold education, which is the most suitable Dhamma for human development to the sublime state of being. (3) Buddhist supporting education–the VETS theory and the Four bases of sympathy be applicable as the means of virtues making for group integration and leadership; (4) Buddhist propagation there should be integrated of international VETS theory and the Four Training to the Sangha administration for this particular; (5) Construction and repair the international VETS theory and the Four bases of accomplish meet be integrated and applied and (6) Public welfare – International VETS theory and the Four qualities of a good man be integrated by means and practice of the international VETS theory of human resource development in preclude with Buddhist doctrines as mentioned in each category can make the Sangha administration for all the six sides to the full extent.

Keywords: Sangha Administrators, Human Resource Development, Sangha Administration

บทนำ

การพัฒนาคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงเลือกทรัพยากรมนุษย์ที่เหมาะสมกับงาน เช่น พระอัครสาวกทั้งสองและเอตทัคคะผู้เลิศเฉพาะด้าน เช่น พระสาวกบิณฑบาตซึ่งมีปัญญามากรองจากพระองค์ ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระธรรมเสนาบดี ส่วนพระมหาเถระรูปอื่นก็ทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ซึ่งการแต่งตั้งพระองค์ไม่ทรงเห็นว่าผู้ใดผู้หนึ่งมีใกล้ชิดพระองค์แล้วจะทรงแต่งตั้งพระองค์ทรงพิจารณาตามคุณสมบัติของแต่ละท่าน จะเห็นได้ว่าในสมัยพุทธกาลการบริหารคณะสงฆ์ ภูมิเกณฑ์ขั้นตอนต่างๆ ง่ายและไม่สลับซับซ้อนมากนัก อาจเป็นเพราะว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นธรรมราชาทรงประกอบด้วยพุทธคุณ 2 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556 : 223) คือ 1) อัตตหิตสมบัติ คือ ความถึงพร้อมประโยชน์ตน ทรงบำเพ็ญประโยชน์ส่วนพระองค์เองเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว 2) ปรีทิตปฏิบัติ คือ การปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ส่วนพุทธบริษัท 4 ก็ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ประพฤติตามธรรมตามที่พระองค์ให้สมทานธรรมจึงเห็นได้ว่าหลักการที่พระองค์วางไว้เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันจึงทำให้สังคมในขณะนั้นสงบสุข

การบริหารกิจการของคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ และการดำรงอยู่ของคณะสงฆ์เป็นการทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่ สืบสานและถ่ายทอด พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ นอกจากนั้นการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย สามารถสร้างศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในฐานะพุทธบริษัทอีกด้วย เมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าแล้วก็มีวิธีแสดงออกหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาวพุทธมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล กุลบุตรชาวพุทธจะต้องหาโอกาสบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการยังมลทินให้ออกไป (พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), 2530 : 633) และศึกษาพระธรรมวินัย เพื่อช่วยกันจรรโลงพระพุทธศาสนา ภายหลังแต่พุทธปรินิพพานล่วงมาแล้ว 200 ปี พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 แล้วเสร็จ

ในปี 235 (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2541 : 196) ก็ได้มีการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา มาเป็นลำดับมา

การแก้ปัญหาสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งมีแนวโน้มหนักขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปของโลก ในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาฝึกฝน พัฒนาตนเอง ซึ่งคู่บ้านคู่เมืองไทยมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเนื้อเป็นตัวกับความ เป็นไทย และชาติไทยอย่างไม้อาจแยกจากกันได้พระพุทธศาสนาจึงเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด ที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม องค์การคณะสงฆ์ไทยจึงจำเป็นต้องมีบทบาท ที่สำคัญในฐานะที่เป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนแต่มีคำถามว่า ภายในองค์กร คณะสงฆ์เองมีการบริหารจัดการกันอย่างไรมีความมั่นคงขนาดไหน เพราะการที่จะไป พัฒนางค์กรอื่นนั้นจะต้องพัฒนางค์กรของตนก่อนจึงมีคำกล่าวที่ว่า “บัณฑิตพึง ตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลัง” (พระไตรปิฎก, 2535 : ขุ.ธ.(ไทย) 25/158/81)

ผู้นำคณะสงฆ์ หรือ พระสังฆาธิการ จะต้องมีการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้ทำให้ผู้ปกครองและผู้อยู่ภายใต้การปกครอง มีการอยู่ด้วยกันทั้งสองฝ่ายอย่างพึงพาอาศัยเป็นการลดอัตราในตัวตน หากทั้งสองฝ่าย ขาดหลักธรรมแล้วยึดประโยชน์ตนและพวกพ้องมากกว่าการการคำนึงถึง ประโยชน์โดยรวม ปัญหาต่างๆ ก็จะตามมาขาดความสามัคคีธรรมการบริหารกิจการ คณะสงฆ์

ในปัจจุบัน การพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยังคงมีการพัฒนา ตามศักยภาพของตน จึงทำให้เกิดการพัฒนาไปคนละทิศทาง หรือ คนละแนวทาง ดังนั้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงควร กำหนดรูปแบบในการพัฒนาพระสังฆาธิการให้ครอบคลุม ในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน เพื่อที่จะมีทิศทางหรือแนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นไปในทางเดียวกัน และในอนาคตควรกำหนดให้มี “แผน พัฒนาพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.....)” ที่จะเป็รูปแบบ การพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมถึง เป็นการเพิ่มศักยภาพต่อองค์กรสงฆ์ ที่จะทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปและตามแนวพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน
3. เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปและพระพุทธศาสนา สภาพการพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ตลอดจนถึงรูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพ การบริหารกิจการคณะสงฆ์

2. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) กรรมการมหาเถรสมาคม 5 รูป ได้แก่ พระพรหมเวที เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม พระพรหมวชิรญาณ เจ้าอาวาสวัดยานนาวา พระพรหมบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร พระพรหมวิสุทธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดเครือวัลย์ และพระธรรมธัมมณี เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม (2) พระสังฆาธิการที่มีการพัฒนาในกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง 6 ด้าน ด้านละ 2 รูป จำนวนทั้งสิ้น 12 รูป ได้แก่ พระพรหมจริยาจารย์ เจ้าอาวาสวัดกระพังสุรินทร์ จังหวัดตรัง พระธรรมปริยัติเวที เจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พระราชปัญญาสุธี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสร้อยทอง พระราชปริยัติโมลี เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม พระวิสุทธิธรรมมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดใหม่กรงทอง จังหวัดปราจีนบุรี พระมหาไพเราะ วิจิตรสีโล เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง พระราชวิริยลังการ เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม พระราชเวที ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระราชธรรมนิเทศ เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี และพระอุดมประชากร เจ้าอาวาสวัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

(3) พระภิกษุและนักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 รูป/คน ได้แก่ พระธรรมกิตติวงศ์ เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นายพนรัตน์ บุญจิวณานันท์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดร.ปรีชา กันธิยะ อธิบดีกรมการศาสนา ดร.อำนาจ บัวศิริ รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และนายสด แดงเอียด อธิบดีอธิบดีกรมการศาสนา (4) พระสังฆาธิการในระดับเจ้าคณะต่าง ๆ โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน 2 กลุ่ม กลุ่มละ 5 รูป

3. ขอบเขตด้านเวลา

ทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2555 ถึงเดือนธันวาคม 2556 รวมระยะเวลา 14 เดือน

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป หมายถึง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักทั่วไป ซึ่งในการวิจัยนี้มุ่งเน้นประเด็นที่สำคัญ 4 ประการ คือ การสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) การศึกษา (Education) การอบรม (Training) และการดูงาน (Study Tour)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการวิจัยนี้ มุ่งเน้นเฉพาะหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วย สิกขา 3 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ภาวนา 4 อิทธิบาท 4 และสัปปริสธรรม 7

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับ ประกอบด้วย เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง กิจกรรมของการบริหารคณะสงฆ์ที่ต้องปฏิบัติหรือจะต้องกระทำตามระเบียบ กฎเกณฑ์ในการปกครองสงฆ์ตามภารกิจหลักทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์

รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการ หมายถึง แนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่มีทิศทางเดียวกัน และให้ครอบคลุมทั้ง 6 ด้าน ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยบูรณาการระหว่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป คือ การสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) การศึกษา (Education) การอบรม (Training) และ การดูงาน (Study Tour) และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ลิกขา 3 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 กาวนา 4 อธิธิบาท 4 และสัปปริสธรรม 7

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์” ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) อธิบายได้ว่าขั้นตอนนี้เป็นกำหนัดติกรอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ประกอบด้วย การสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) การศึกษา (Education) การอบรม (Training) การดูงาน (Study Tour) และการพัฒนาพระสงฆ์ตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ลิกขา 3 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 กาวนา 4 อธิธิบาท 4 สัปปริสธรรม 7 ต่อจากนั้นเป็นการศึกษาการพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ และขั้นตอนสุดท้ายเป็นการสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์

รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาเฉพาะราย (Case Study, Life History Collection) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และ ปรัชญาอาจารย์ที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิดจากนั้นได้นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้แก้ไขตามอาจารย์ที่ปรึกษาไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องระหว่างแบบสัมภาษณ์กับเนื้อหาวัตถุประสงค์

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกัน รวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวม และนำเสนอข้อมูลเป็นความเรียง

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป ผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ 4 ประการ (VETS) คือ การสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) การศึกษา (Education) การอบรม (Training) และการดูงาน (Study Tour) ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1) การสร้างวิสัยทัศน์ (Vision)

วิสัยทัศน์ เป็นความสามารถของบุคคลในการมองเห็นภาพในอนาคตที่ต้องการจะให้เป็นอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยภาพนั้นจะสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร มีความเป็นไปได้ สามารถมองเห็นวิธีการปฏิบัติที่มีทิศทางและขอบเขตที่นำองค์กรไปสู่เป้าหมาย

2) การศึกษา (Education)

การศึกษาทำให้นักศึกษาก่อเกิดการพัฒนา โดยการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาโดยวิธีต่าง ๆ มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน หรือนำมาปรับใช้กับการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะการศึกษาสามารถกระทำได้ตลอดเวลา

3) การฝึกอบรม (Training)

การฝึกอบรม เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติทำให้ความรู้สึกของผู้ที่เข้าร่วมการฝึกอบรม เพื่อให้เขาสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงานปัจจุบัน และทำงานประสบผลสำเร็จในอนาคตตลอดจนการเตรียมคนให้พร้อมเพรียง เพื่อรับตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบสูงขึ้นไป ถือเป็นงานส่วนหนึ่งของฝ่ายบริหาร ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จึงสรุปได้ว่า การฝึกอบรม คือ กระบวนการที่จัดขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งในระดับผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานให้มีความรู้ในการปฏิบัติงาน มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน และเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงานให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ

4) การศึกษาดูงาน (Study Tour)

การศึกษาดูงาน คือ การที่หน่วยงานสนับสนุนให้บุคลากรไปศึกษาการทำงาน ของหน่วยงานหรือองค์การอื่นในลักษณะที่เรียกว่า Study tour/ Visit กิจกรรมเช่นนี้จะช่วยไม่ให้เกิดผิดพลาดสิ่งที่ตนเองทำนั้นเป็นการกระทำที่ดีที่สุดแล้ว เพราะไม่มีที่จะเปรียบเทียบ การไปศึกษากิจการในหน่วยงานอื่นย่อมจะทำให้มีโอกาสได้เปรียบเทียบทำให้เกิดความคิดมองเห็นตัวอย่างในการดำเนินงาน ตลอดจนอุปสรรคต่างๆ ที่อาจจะนำมาปรับปรุงใช้ในหน่วยงานของตนบ้าง ซึ่งประโยชน์ของการฝึกทำงานทำให้รู้หลักการข้อเท็จจริงมากขึ้นช่วยให้การทำงานดีขึ้น

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา

หลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้น เนื่องจากเป็นสุกธรรม คือ ธรรมฝ่ายขาวหรือ ธรรมฝ่ายดี ซึ่งเป็นกุศลธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับหลักการดำเนินชีวิตทั้งส่วนตนและส่วนงานได้ทุกหัวข้อธรรม ดังนั้น หลักธรรมที่สามารถมาประยุกต์ใช้ได้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น ประกอบด้วย

1) สิกขา 3 หรือไตรสิกขา เป็นหลักธรรมในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้อยู่อย่างประเสริฐ หรือเป็นบุคคลผู้ที่มีจิตใจ ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นทางด้านการศึกษา ประกอบด้วย

(1) อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ เป็นเรื่องของการฝึกฝนในด้านพฤติกรรม (2) อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกปรือในด้านคุณภาพ และสมรรถภาพของจิต เป็นส่วนของการฝึกฝนในด้านจิตใจ (3) อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง (พระไตรปิฎก, 2539 : อง.ติก. (ไทย) 20/85/311)

2) พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประจำใจที่ประเสริฐ ที่จะเป็นตัวช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านจิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งเหมาะสมกับผู้ปกครองมากที่สุด ประกอบด้วย (1) เมตตา ความรักใคร่ ความปรารถนาดี (2) กรุณา ความสงสาร อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ (3) มุทิตา ความรู้สึกยินดีด้วยเมื่อเห็นบุคคลอื่นได้ดีมีความสุข (4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง ต้องรักษาความยุติธรรมจะถูกต้อง (พระไตรปิฎก, 2539 : อง.จตุกก. (ไทย) 21/32/50-51)

3) สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ให้สามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้มนุษย์มีการช่วยเหลือกัน ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นการสงเคราะห์เพื่อการศึกษา ประกอบด้วย (1) ทาน การให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน (2) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานฉันท์ สามัคคี (3) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณะ (4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2536 : 124)

4) กาวนา 4 เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา ฝึกฝน อบรมมนุษย์ที่มีชีวิตละคนอยู่ด้วยความอยากได้ อยากดี อยากมี อยากเป็น ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข มีสัมมาชีพ รู้จักการดำเนินชีวิตตามมรรควิธีด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นทางด้านการเผยแผ่ ประกอบด้วย (1) กายภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมกาย (2) สีสภาวนา คือ การพัฒนาด้านศีล เป็นการพัฒนากายและวาจา ทำให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีระเบียบวินัย (3) จิตตภาวนา คือ การฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีความมั่นคง เข้มแข็ง

มีความเจริญไพบูลย์ด้วยคุณธรรมทั้งปวง (4) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมตน จากการได้ศึกษาเล่าเรียน และการลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีที่ศึกษามาแล้วนั้น ให้เกิดประโยชน์ต่อตนและคนอื่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2536 : 70)

5) **อิทธิบาท 4** เป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จเป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ คนเราเมื่อมีความรัก ความพอใจยืนยันมั่นเพียรความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอการทำงานย่อมมีประสิทธิภาพและคนทำงานก็ย่อมมีความสุขที่จะสามารถพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต่อไป ประกอบด้วย (1) ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ (2) วิริยะ แปลว่า ความเพียร (3) จิตตะ แปลว่า ความจดจ่อ (4) วิมังสา แปลว่า การตรวจสอบ (พระไตรปิฎก, 2539 : ที.ปา. (ไทย) 11/306/277)

6) **สัปปริสธรรม 7** เป็นหลักธรรมที่เป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนามนุษย์ให้อย่างยิ่งยวดประการหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย (1) ธัมมัญญตา รู้จักหลักการ รู้จักเหตุผล (2) อตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล (3) อัตตัญญตา รู้จักตนตามความเป็นจริง (4) มัตตัญญตา การรู้จักประมาณในการบริโภค การใช้จ่ายทรัพย์สิน (5) กาลัญญตา รู้กาลเวลาอันสมควร (6) ปริสสัญญตา การรู้จักชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม ในถิ่น (7) ปุคคสสัญญตา การรู้บุคคล และเข้าใจความแตกต่างของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน (พระไตรปิฎก, 2539 : ที.ปา. (ไทย) 11/330/333)

การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ทั้ง 6 ด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

1) **ด้านการปกครอง** มีการพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการปกครองในรูปแบบเดิมๆ มีการประชุมเพื่ออบรมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม หรือการจัดหลักสูตรในระยะสั้นๆ เท่านั้น แต่ยังไม่ได้มีองค์กร หรือสถาบันที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบเพื่อจะพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการปกครองโดยตรง

2) **ด้านการศึกษา** การพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการศึกษายังมีการบริหารจัดการทางด้านการศึกษาที่คงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย แต่มีการหย่อนไปบ้าง

เพราะมีการศึกษาพระปริยัติธรรมสายสามัญ หรือการศึกษาในมหาวิทยาลัยมากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ทำให้พระสังฆาธิการมีการพัฒนาการศึกษาให้รู้เท่าทันทางโลก แต่จะทำให้ในอนาคตอาจจะมีปัญหา เพราะว่าการศึกษาพระธรรมวินัยจะศึกษากันตามธรรมเนียมเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาเพราะศรัทธาในพระธรรมวินัย

3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ยังคงมีการบริหารจัดการทางด้านการศึกษาโดยมุ่งเน้นการสงเคราะห์ประชาชนในด้านการศึกษา ซึ่งยังคงให้ประชาชนได้รับการศึกษาทางพระธรรมวินัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติ นอกจากนี้ ก็ยังมุ่งเน้นให้มีการศึกษาวิชาการทางโลกควบคู่กันไปด้วย

4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีเป็นการพัฒนาให้พระสังฆาธิการมีความก้าวหน้าในการเผยแผ่ และทักษะการใช้ภาษาของสมัยปัจจุบันมีความพร้อมทั้งในการพูด เทศน์ การบรรยาย การเขียนและพิมพ์ ตำราทางพระพุทธศาสนา และแต่งตำราทางวรรณคดี วรรณกรรม ตำราวิชาการ รวมถึงมีการมุ่งเน้นให้ประชาชนมีนำการปฏิบัติธรรมที่ดีว่าเป็นการสั่งสอนในภาคทฤษฎี และปฏิบัติที่ควบคู่กันไป

5) ด้านสาธารณูปการ มีการพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการสาธารณูปการ ปัจจุบันมี 2 รูปแบบ คือ 1) การพัฒนาตามกำลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชน โดยไม่ได้มีการวางแผนเอาไว้ล่วงหน้า ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่มาก และ 2) การพัฒนาโดยการศึกษาและวางแผนการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด เพื่อให้เหมาะสมกับสถานที่

6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ การพัฒนาพระสังฆาธิการในด้านการสาธารณสงเคราะห์ ปัจจุบันมีการช่วยเหลือประชาชนโดยอยู่บนพื้นฐานของจิตเมตตา แต่ยังไม่ได้ช่วยเหลือเป็นระบบ ต้องมีการวางแผน ความต้องการของประชาชน หรือศึกษาปัญหาหรือความเดือดร้อนของประชาชนว่ามีสิ่งใดที่ขาดแคลน สิ่งที่ต้องการทั้งนี้ พระสังฆาธิการยังขาดความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ในการบริหารจัดการสังคมสงเคราะห์ ต้องพยายามช่วยเหลือ ผ่อนจากหนักเป็นเบาให้ได้ ดังนั้นพระสังฆาธิการยังมีข้อจำกัด ขาดความรู้ ประสบการณ์ ในเรื่องสังคมสงเคราะห์ ที่จะทำให้การช่วยเหลือประชาชนไม่ตรงตามความต้องการ

รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ทั้ง 4 กลุ่ม ผู้วิจัยจึงได้กำหนดรูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการตามแนวทั่วไป (VETS) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่

1.1) ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการจะต้องมีเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีการกำหนดนโยบาย มีรูปแบบ วิธีการทำงานที่แน่นอน ชัดเจน มีการทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีการประสานงานกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความร่วมมือกันระหว่างองค์กร มีการกำหนดแผนในอนาคตเป็นระยะสั้น ระยะยาว เพื่อกำหนดทิศทางในการทำงาน (V=Vision) มีความรู้ ความสามารถในการพระธรรมวินัย และวิชาการต่าง ๆ ที่เหมาะสม (E=Education) มีการอบรม การฝึกฝน ในการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของพระสังฆาธิการ โดยจัดเป็นโครงการอบรม หรือ หลักสูตรต่าง ๆ (T=Training) และจะต้องรู้จักที่จะพัฒนาคน พัฒนางานให้เหมาะสม โดยการศึกษา แลกเปลี่ยน ดูงานนอกสถานที่บ้าง (S=Study Tour)

1.2) ด้านการศาสนศึกษา พระสังฆาธิการต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ รู้จักการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชา ให้เกิดศรัทธาในการร่วมกิจกรรมนั้น ควรวางนโยบายในด้านการศาสนศึกษาในภาพหน้า โดยยึด 3 กลุ่ม คือ ผู้เรียน นักเรียน และผู้จัดการศึกษา ควรมีการกำหนดแผนในอนาคตด้านการบริหารศาสนศึกษา โดยมุ่งเน้นทางด้านการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้มาก (V=Vision) ควรมีการส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างต่อเนื่อง (E=Education) และต้องสร้างแรงจูงใจในการศึกษา จัดให้มีการอบรมให้ความรู้แก่พระสังฆาธิการ โดยเริ่มต้นให้มีหลักสูตรเพิ่มประสิทธิภาพ เพื่อเปิดโอกาสให้พระสังฆาธิการได้พัฒนาตนเอง (T=Training) และเพิ่มศักยภาพมากขึ้นแก่พระสังฆาธิการโดยการเปรียบเทียบการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมต่าง ๆ เพื่อค้นหาจุดเด่น จุดด้อย และการดูงานในการบริหารศาสนศึกษาอื่น ๆ (S=Study Tour)

1.3) ด้านการศาสนสงเคราะห์ พระสังฆาธิการจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ให้การสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์อยู่เสมอ มีการวางแผนในการทำงาน

มีรูปแบบการดำเนินงาน (V=Vision) ทั้งนี้ต้องมีความรู้คู่ความสามารถ ถ้าไม่มีความสามารถ ก็ต้องมีทีมงาน มีบุคลากรในการช่วยงานพระศาสนา เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดต่าง ๆ ที่จะกระตุ้นให้มีการปฏิบัติด้านศึกษาสงเคราะห์อยู่ตลอดเวลา (E=Education) ยังต้องมีการฝึกอบรมอยู่เสมอที่จะลงภาคปฏิบัติและต้องรายงานให้ผู้บังคับบัญชาอยู่เสมอ (T=Training) นอกจากนี้ควรมีกำหนดแผนหรือนโยบายการพัฒนาพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอนาคตโดยพระสังฆาธิการต้องเริ่มจากตนเองก่อน ที่จะพัฒนานคนอื่น (S=Study Tour)

1.4) ด้านการเผยแผ่ พระสังฆาธิการจะต้องส่งเสริมให้มีวิสัยทัศน์อุดมการณ์ มีเป้าหมายในการทำหน้าที่นักเผยแผ่ที่ชัดเจน มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ (V=Vision) ต้องมีความรู้ความสามารถและเข้าใจในหลักการเผยแผ่แล้วนำไปปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี รวมถึงจะต้องมีเรียนรู้ในเรื่องเทคนิควิธีการ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (E=Education) พระสังฆาธิการจะต้องฝึกอบรมให้สามารถเทศน์ได้และเทศน์เป็น ครรมมีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ควรจัดการประชุมสัมมนาพระสังฆาธิการในปกครอง ซึ่งถ้าเป็นไปได้ควรประชุมร่วมกันเพื่อสนับสนุนให้พระสังฆาธิการเข้าใจในเป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาพระสงฆ์ควรมีการประยุกต์ใช้พัฒนาที่มุ่งเน้นในเรื่องแก่นของพระพุทธศาสนามากขึ้น (T=Training) ดังนั้น ในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ควรเป็นพระธรรมจาริกหรือพระธรรมทูตที่มีการเยี่ยมเยียนประชาชน (S=Study Tour)

1.5) ด้านการสาธารณูปการ การสร้างสาธารณูปการขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของเจ้าอาวาส ซึ่งวัตถุประสงค์จะขึ้นอยู่กับโครงสร้างของวัด ดังนั้น ควรจัดแบ่งสาธารณูปการให้ชัดเจน (V=Vision) ส่งเสริมพระสังฆาธิการที่มีความรู้เรื่องสาธารณูปการแล้วมาถ่ายทอดวิชาความรู้ในการก่อสร้างต่าง ๆ (E=Education) ในการอบรมให้พระสังฆาธิการใหม่ หรือพระสังฆาธิการที่มีความสนใจได้รับรู้เรื่องเกี่ยวกับสาธารณูปการที่ถูกต้องและเหมาะสม ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยศิลปากรในการเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรในการเรียนรู้เรื่องศิลปกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม หรือศิลปะต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการก่อสร้างวัด เพื่อให้พระสังฆาธิการได้มีโอกาสในการศึกษา (T=Training) และควรมีการให้ความสำคัญ

กับการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาวัดโดยเจ้าอาวาสต้องรู้จักวิธีการบริหารงาน สาธารณูปการ หากพระสังฆาธิการไม่มีความรู้ในเรื่องการก่อสร้างก็ให้ปรึกษาทาง หน่วยงานราชการที่มีความรู้ในด้านนั้น (S=Study Tour)

1.6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการที่ถือว่าเป็นผู้นำ องค์คณะสงฆ์ไทยในระดับต่างๆ สามารถนำการมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ และนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ไปประยุกต์ใช้กับตนเองในด้านการ สาธารณสงเคราะห์ (V=Vision) พระสังฆาธิการจะต้องมีความรู้ความสามารถเสียก่อน (E=Education) คือ จะต้องอบรมการเป็นผู้ช่วยเหลือสังคมหรือการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ควรมีการร่างหลักสูตรเกี่ยวกับสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้พระสังฆาธิการมีการบริหาร จัดการที่ดีเกี่ยวกับสาธารณสงเคราะห์ (T=Training) และควรมีการไปศึกษาดูงาน การดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในวัดที่มีความ โดดเด่นทางด้าน การช่วยเหลือสังคม รวมถึงองค์กรภาครัฐ และเอกชน (S=Study Tour)

2. รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่

2.1) ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการควรยึดหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ พระสังฆาธิการจะต้องมีความเมตตา มีการตรวจตราดูแล ใส่ใจในงานของตนเสมอ การศึกษางานที่กำลังกระทำอยู่นั้นให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง โดยจะต้องมีแผนการพัฒนาดคน และพัฒนางานอย่างจริงจัง พระสังฆาธิการจะต้องมีความกรุณา ควรให้คำปรึกษาและ ช่วยเหลือ และควรใช้หลักในการแก้ปัญหาอย่างรวดเร็ว พระสังฆาธิการจะต้องมีความ มุทิตา มีการส่งเสริมทั้งด้านการเงินให้รางวัลในด้านความดี ความชอบ อย่างชัดเจน โดยมีการสำรวจผลงานด้านการปกครอง ก่อนให้ยศตำแหน่ง ให้ความดี พระสังฆาธิการ จะต้องมีความอุเบกขา ควรมีการปกครองตามลำดับขั้นตอน เพื่อทำให้เกิดความ โปร่งใสและความเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่หมู่คณะ

2.2) ด้านการศาสนศึกษา พระสังฆาธิการจะต้องยึดหลักสิกขา 3 หรือไตรสิกขา ได้แก่ พระสังฆาธิการจะต้องมีอธิศีลสิกขา จะต้องให้ความสำคัญกับ การศึกษาว่าเป็นการพัฒนาพระภิกษุและสามเณร ให้มีความรู้อย่างแตกฉาน รวมถึง การสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ในทุกด้าน พระสังฆาธิการจะต้องมีอธิจิตตสิกขา

ควรมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน ต้องมีแรงจูงใจ มีแรงกระตุ้นในการศึกษา พระสังฆาธิการจะต้องมีอธิปไตยศึกษา จะต้องมีการหมั่นตรวจตราดูแล ใฝ่ใจในงานของตนเสมอ

2.3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการจะต้องยึดหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ พระสังฆาธิการจะต้องมีทาน เป็นการให้มีความรู้ เพื่อให้มีโอกาสในการพัฒนาสถานที่อยู่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและประเทศชาติต่อไป พระสังฆาธิการจะต้องมีปิยวาจา เป็นอบรม ตรวจตราดูแล ใฝ่ใจในงานของตนเสมอ การศึกษางานที่กำลังกระทำอยู่นั้นให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง ตักเตือนไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด พระสังฆาธิการจะต้องมีอดัจริยา จะต้องพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ธรรมและวิชาการต่างๆ พระสังฆาธิการจะต้องมีสมานัตตา ควรมีพิจารณาเหตุผลและกระบวนการทำงาน ตรวจสอบการศึกษาสงเคราะห์อยู่เสมอ เพื่อให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.4) ด้านการเผยแผ่ พระสังฆาธิการจะต้องยึดหลักภวนา 4 ได้แก่ พระสังฆาธิการจะต้องมีกายภวนา คือจะต้องรู้เทคนิควิธีการพัฒนาทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่จะสามารถทำให้วัดเป็นศูนย์ในการเผยแผ่ ทำให้ประชาชนได้รับความรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอน ทั้งนี้พระสังฆาธิการจะต้องมีสัทภวนา หมั่นตรวจตราดูแล ใฝ่ใจในงานของตนเสมอ การศึกษางานที่กำลังกระทำอยู่นั้นให้ชัดเจน แจ่มแจ้ง โดยมีหลักปฏิบัติ มีศีลาจารวัตรงดงาม ด้วยการสำรวมกาย วาจา ให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา พระสังฆาธิการจะต้องมีจิตภวนา ต้องมีการเรียนรู้มีการศึกษาก่อนที่จะเผยแผ่ รวมถึงจะต้องปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างถ่องแท้ อบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี ควรมีการดำเนินการจัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อที่จะได้ทำงานอย่างมีเอกภาพ พระสังฆาธิการจะต้องมีปัญญาภวนา รู้หลักวิธีการพัฒนาทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นผู้ชำนาญในหน้าที่การงาน ควรมีการประยุกต์นำเอาสื่อเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น

2.5) ด้านการสาธารณูปการ พระสังฆาธิการจะต้องยึดหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ พระสังฆาธิการจะต้องมีฉันทะ ควรมีใจรักที่จะมุ่งเน้นการพัฒนาวัดของตนให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไป มีการสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดที่จำเป็น รวมถึง

การซ่อมแซม บูรณปฏิสังขรณ์ พระสังฆาธิการจะต้องมีวิริยะ ควรกำหนดเป็นนโยบายของวัดในการสร้างสาธารณูปการ โดยคำนึงถึงว่าลักษณะของวัดเป็นอย่างไร พระสังฆาธิการจะต้องมีจิตตะ จดจ่อต่อการสาธารณูปการ ที่จะต้องศึกษาศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม เพื่อให้รู้จักอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ไม่ควรทำลาย เพื่อสร้างของใหม่ พระสังฆาธิการจะต้องมีวิมังสา ควรพิจารณาเหตุผลและกระบวนการทำงาน ตรวจสอบการสาธารณูปการอยู่เสมอ เพื่อให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการจะต้องยึดหลัก สัปปริสธรรม 7 ได้แก่ พระสังฆาธิการ จะต้องมียัมมัญญตา ควรมีพิจารณาเหตุผลและกระบวนการทำงาน ตรวจสอบการปกครองอยู่เสมอ พระสังฆาธิการจะต้องมีอัตถัญญตา ควรจัดให้มีโครงการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือวัด พระภิกษุ สามเณรและประชาชนทั่วไป พระสังฆาธิการจะต้องมีอัตตัญญตา ควรมีการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพพร้อมที่จะปฏิบัติงานการสาธารณสงเคราะห์อยู่เสมอ มีการทุ่มเทงานการสาธารณสงเคราะห์อย่างต่อเนื่อง พระสังฆาธิการจะต้องมีมัตตัญญตา จะต้องพิจารณาดูความต้องการของประชาชนเป็นหลักเพื่อไม่ให้เกิดการช่วยเหลืออย่างฟุ่มเฟือย พระสังฆาธิการจะต้องมีกาลัญญตา ส่งเสริมสนับสนุนให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชน ตามประเพณีนิยม และควรมีกำหนดนโยบายที่ชัดเจนให้พระสังฆาธิการมีการรายงานด้านการสาธารณสงเคราะห์อยู่ตลอดเวลา เป็นรายเดือน รายปี เป็นต้น พระสังฆาธิการจะต้องมีปริสัญญตา จะต้องพยายามช่วยเหลือ และแก้ไข โดยเริ่มจาก ประชาชนหรือ ชุมชนข้าง ๆ วัดเสียก่อน และถ้าพอมีศักยภาพก็พยายามขยายวงกว้างออกไป เพื่อที่จะทำให้เป็นผู้ที่พัฒนาด้านสาธารณสงเคราะห์ได้ถูกต้องและเหมาะสม พระสังฆาธิการจะต้องมีปุคคัญญตา ต้องมุ่งเน้นให้ประชาชนมีงานทำ มีที่ทำมาหากินเป็นอันดับแรกในการช่วยเหลือประชาชนด้านสาธารณสงเคราะห์ แต่ทั้งนี้จะต้องศึกษาและสอบถามความต้องการของประชาชนเสียก่อน เพื่อจะแก้ไขปัญหาได้ตรงประเด็นตรงความต้องการของประชาชน

บูรณาการการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์

บูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปและตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งประกอบด้วย

1) **ด้านการปกครอง** ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ พรหมวิหาร 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมประจำใจที่ประเสริฐ ที่จะเป็นตัวช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านจิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งเหมาะสมกับผู้ปกครองมากที่สุด จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

2) **ด้านการศึกษา** ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สิกขา 3 หรือไตรสิกขา ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้อยู่อย่างประเสริฐ หรือเป็นบุคคลผู้ที่มีจิตใจ ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนา พระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นทางด้านการศึกษา จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

3) **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ให้สามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันเพื่อให้มนุษย์มีการช่วยเหลือกัน ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นการสงเคราะห์เพื่อการศึกษา จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

4) **ด้านการเผยแผ่** ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ภาวนา 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา ฝึกฝน อบรมมนุษย์ที่มีชีวิตระคนอยู่ด้วยความอยากได้ อยากดี อยากมี อยากเป็น ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

มีสัมมาชีพ รู้จักการดำเนินชีวิตตามมรรควิธีก็ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นทางด้านการเผยแผ่ จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

5) ด้านการสาธารณูปการ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อิทธิบาท 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จเป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ คนเราเมื่อมีความรัก ความพอใจขยันหมั่นเพียรความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอการทำงานย่อมมีประสิทธิภาพและคนทำงานก็ย่อมมีความสุข ที่จะสามารถพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต่อไป จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณูปการเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สปัปฐธรรม 7 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนามนุษย์ให้อย่างยิ่งประการหนึ่ง จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์” ทำให้มีข้อเสนอแนะผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

พระสังฆาธิการในระดับต่างๆ และองค์กรพระพุทธศาสนา ควรนำผลงานวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประโยชน์และจำเป็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และพัฒนาการดำเนินงานในพระพุทธศาสนาให้บรรลุเป้าหมายได้ เช่น

1) เจ้าคณะพระสังฆาธิการ หรือองค์กรพระพุทธศาสนา ควรเน้นย้ำให้ผู้พระสังฆาธิการเป็นผู้รอบรู้ในทุกๆ ด้าน ทั้งทางโลกและทางธรรม รวมไปถึงเป็นมีความชำนาญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง 6 ด้าน

2) เจ้าคณะพระสังฆาธิการ หรือองค์กรพระพุทธศาสนา ควรมีรูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการที่ชัดเจน และเหมาะสมกับกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อให้เป็นสังคมที่อุดมไปด้วยฐานคุณธรรม เพื่อเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในอนาคตข้างหน้า

3) เจ้าคณะพระสังฆาธิการ หรือองค์กรพระพุทธศาสนา ควรยกระดับการศึกษาในตำแหน่งพระสังฆาธิการให้สูงขึ้น ให้เทียบเท่าระดับปริญญาตรีขึ้นไป และมีการถวายความรู้พระสังฆาธิการให้ครอบคลุมทุกรูป เพื่อให้มีสมรรถนะในการสนองงานคณะสงฆ์ ทั้ง 6 ด้าน

4) เจ้าคณะพระสังฆาธิการ หรือองค์กรพระพุทธศาสนา ควรมีการพัฒนาพระสังฆาธิการที่จะต้องมียุทธศาสตร์เฉพาะที่มีพื้นฐานมาจากบทบาทและภารกิจของพระสังฆาธิการ และต้องสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

5) มีการกำหนดให้พระสังฆาธิการแสวงหาความร่วมมือและมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างเป็นเครือข่ายของพระสังฆาธิการ โดยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการริเริ่มสร้างสรรค์และร่วมกันพัฒนาวัดให้เหมาะสมตามสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้มีการขับเคลื่อนบทบาทของพระสังฆาธิการไปพร้อมกันทั่วประเทศ ไม่เกิดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาพระสังฆาธิการในระดับพื้นที่

6) ควรสร้างระบบการกำกับดูแลพระสังฆาธิการให้มีคุณภาพ เกิดความโปร่งใส มั่นใจและสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้ง สร้างเสริมพระสังฆาธิการให้ปฏิบัติงานอย่างมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อประชาชนและต่อคณะสงฆ์

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1) ด้านการปกครอง เจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลากรขององค์กรคณะสงฆ์ทุกระดับ เพื่อให้เป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ รู้จักการวางแผนและทำงานอย่างเป็นระบบ รู้จักวิธีสร้างแรงบันดาลใจในการทำงาน และเป็นผู้ที่มีความรู้และมีความสามารถในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้คณะสงฆ์ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ด้านการศาสนศึกษาเจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ควรให้ความสำคัญในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี ของพระสังฆาธิการ

ตลอดถึง พระภิกษุ สามเณรทั่วไป ให้มีความรู้อย่างแตกฉาน ควรเอาใจใส่เป็นเชิงนโยบายโดยการสร้างแรงจูงใจในการเรียนบาลีเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถอบรมสั่งสอนประชาชนทั่วไปได้อย่างถูกต้อง รวมถึงการสนับสนุนการศึกษา

3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาทางธรรมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ให้มีความรู้ในทางธรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ได้แก่ การสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โครงการบรรพชาสามเณร การมอบทุนการศึกษาสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชนที่ยากจน ให้ได้รับโอกาสทางการศึกษา นอกจากนี้ควรมีการระดมความคิดในเบื้องต้นในระดับจังหวัด เพื่อศึกษาความปัญหา อุปสรรค จุดเด่น จุดด้อยของแต่ละจังหวัด และเป็นมติของจังหวัด แล้วนำมารวมความคิด เป็นระดับภาคต่อไป เพื่อที่จะมุ่งเป็นนโยบายในอนาคตต่อไป

4) ด้านการเผยแผ่ องค์การปกครองคณะสงฆ์ ควรมีแผนระยะสั้นและแผนระยะยาวในการฝึกอบรมพระสังฆาธิการทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ด้วยการจัดให้มีการรับฟังนโยบาย หลักการเผยแผ่ และฝึกพูด เทศน์ บรรยายและผลิตสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ เพื่อที่จะได้ทำงานเผยแผ่เชิงรุก ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) ด้านการสาธารณูปการ เจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ควรจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาวัด ศึกษารายละเอียดของงานสาธารณูปการ การบริหารจัดการวัดด้วยความโปร่งใส การบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุให้คำแนะนำในการก่อสร้างแก่พระสังฆาธิการทั้งหลาย ที่มีความรู้ไม่เพียงพอในการก่อสร้าง เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน และศูนย์กลางทางการศึกษาและการพัฒนาของชุมชน

6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ องค์การปกครองคณะสงฆ์ ควรมีกำหนดนโยบายที่ชัดเจนให้พระสังฆาธิการมีการรายงานด้านสังคมสงเคราะห์อยู่ตลอดเวลา เป็นรายเดือน รายปี เป็นต้น เพื่อเป็นการกระตุ้นให้พระสังฆาธิการตระหนักถึงการสังคมสงเคราะห์โดยการตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือระหว่างวัดกับวัด บริจาคให้แก่มูลนิธิต่างๆ ที่ช่วยเหลือด้านสังคมสงเคราะห์ ผู้นำคณะสงฆ์ควรเป็นผู้นำในการเสียสละ

รวมถึงการพัฒนาความสามารถของพระสังฆาธิการในเรื่องการสื่อสารที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่พระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ ต้องมีอยู่ในตนเอง หากคณะสงฆ์ในเขตการปกครอง หรือประชาชนที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงประสบปัญหาเดือดร้อน ผู้นำคณะสงฆ์ต้องแสดงภาวะในการเป็นผู้นำที่มีอยู่ให้ประจักษ์แก่คณะสงฆ์และประชาชน ด้วยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

- 1) ควรนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปศึกษาหาประสิทธิภาพ เพื่อให้เหมาะสมกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน
- 2) ควรนำการศึกษารูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จากการวิจัยนี้ไปใช้ในองค์กรต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบว่ามีประสิทธิภาพแตกต่างกันหรือไม่
- 3) ควรศึกษาการพัฒนาการบริหารองค์กรสงฆ์ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์และเปรียบเทียบกับพัฒนาองค์กรตามแนวทั่วไปว่าจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด
- 4) ควรศึกษาการพัฒนาพระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ ด้วยวิธีการแจกแบบสอบถามควบคู่กับการสัมภาษณ์ เพื่อจะได้กลุ่มตัวอย่างที่มีการกระจายตัวมากขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2540). คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ชาเลื่อง วุฒิจันทร์. (2536). การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

- เต็มศักดิ์ ทองอินทร์. (2546). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2546). การบริหารทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร:บริษัท ประชุมช่างจำกัด.
- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). (2530). ธรรมบทวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวัน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุนันทา เลาหันทน์. (2531). การพัฒนาองค์การ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนาจำกัด.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). ประวัติศาสตร์พระศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมสาส์น.
- อรุณ รักธรรม. (2536). การพัฒนาองค์การ : แนวความคิดและการประยุกต์ใช้ในระบบสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- D. G. Muller. (1976). A model for human resource development. Personnel Journal. 35 (28), May.
- Gilley, Jerry W. and Eggland, Steven A. (1990). Principles of Human Resource Development. New York : Addison Wesley.
- Smith, Pace. PW. (1991). Human Resource Development. New jersey : Prentice Hall.
- Stahl O' Glenn. (1962). Public Personnel Administration. New York : Harper and Row.